

УДК378.14

О. І. Беспарточна

ВПЛИВ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КВАЛІФІКАЦІЙ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті розглядається вплив Болонського процесу на формування та ефективне впровадження Національної системи кваліфікацій у Російській Федерації, узагальнені етапи модернізації російської вищої освіти згідно вимог Болонського процесу. Проаналізовано зміст Болонської декларації та її вплив на модернізацію вищої освіти Російської Федерації.

Ключові слова: Болонська декларація; Болонський процес; модернізація вищої освіти; Національна система кваліфікацій.

Після підписання Болонської декларації, у 2010 році було сформовано Європейський простір вищої освіти, але Болонський процес продовжується. ЄПВО є загальною рамкою для реформування вищої освіти, розвитку міжнародного співробітництва й академічних обмінів, мобільності студентів, викладачів вищих навчальних закладів та фахівців різних галузей господарства.

У результаті міжнародного співробітництва Російська Федерація стала активно переглядати систему вищої освіти, ініціюючи реформи, використовуючи у якості керівництва рекомендації і механізми Болонського процесу. Показовим є затвердження Правил порядку визнання і встановлення еквівалентності документів іноземних держав про освіту і вчені звання.

Метою статті є аналіз основних положень Болонської Декларації, виявлення її впливу та узагальнення етапів модернізації системи вищої освіти Російської Федерації.

А. І. Владиміров наголошує, що при модернізації системи професійної освіти Російської Федерації необхідно пам'ятати, що підготовка фахівців у російських вищих навчальних закладах ведеться для свого ринку праці, а не для країн Євросоюзу, тому необхідно, насамперед, керуватися інтересами розвитку національної системи освіти. Але при цьому не забувати, що Росія повинна бути

привабливою для зарубіжного абітурієнта (Владиміров А. І., 2009, с. 11).

Як вважає А. І. Гретченко, метою Болонського процесу у Російській Федерації є зростання привабливості російської освіти за кордоном, сприяння зацікавленості іноземних громадян в отриманні саме російської вищої освіти та безумовне зміцнення позиції Росії на світовому ринку освітніх послуг, що приведе до розширення зони геополітичного впливу та зміцнення безпеки Росії (Гретченко А. І., 2009).

Положення Болонського процесу були обговорені на VII з'їзді Російської Спілки ректорів та Нараді з проблем розвитку багаторівневої системи підготовки фахівців у Російській Федерації у 2002 р. За підсумками цих зустрічей було проголошено новий курс уряду Російської Федерації, спрямований на послідовне зближення цілей та механізмів Болонського процесу з модернізацією російської вищої школи. Як зазначав міністр освіти і науки Російської Федерації А. О. Фурсенко, завдання закладів освіти і науки – вирішувати завдання соціально-економічного розвитку суспільства, кожного громадянина Росії (Фурсенко А. А., 2010, с. 10).

Після приєднання Російської Федерації до Болонського процесу всі положення Декларації прийняли для неї статус міжнародних обов'язків, які необхідно виконувати. Таким чином, подальше удосконалення структури і проблеми

розвитку професійної освіти Росії виявились тісно пов'язаними з характером інтеграції російської вищої освіти в єдиний європейський освітній простір.

У ході проведеного аналізу наукової літератури ми виявили, що процес модернізації вищої освіти у межах Болонського процесу налічує декілька етапів, згідно яких він проводився, їх ми узагальнили як: Болонська декларація – червень 1999 року; Празьке комюніке – травень 2001 р.; Берлінське комюніке – вересень 2003 р.; Бергенське комюніке – травень 2005 р. Лондонське комюніке – травень 2007р.

На першому етапі передбачалось введення порівнюваних кваліфікацій через Додаток до диплому; системи вищої освіти, заснованої на двох циклах; ECTS; розвиток академічної мобільності; забезпечення гарантії якості вищої освіти; сприяння європейському міжінституційному співробітництву.

Другий етап передбачав розвиток системи додаткової освіти; розширення участі студентів в управлінні освітою; впровадження і визнання спільних ступенів; підвищення привабливості європейських систем освіти.

На третьому етапі було введено системи гарантії якості на інституційному, національному, європейському рівнях; включено аспірантуру у систему вищої освіти як третій цикл навчання; визнання ступенів і періодів навчання; створено Європейську структуру кваліфікацій; забезпечено тісний взаємозв'язок між навчанням і науковими дослідженнями.

Четвертий етап забезпечив посилення соціального виміру в освіті; введення європейських стандартів і рекомендацій для систем гарантії якості вищої освіти; створення національних структур кваліфікацій; присвоєння і визнання спільних ступенів; гнучкі освітні маршрути.

П'ятий етап знаменувався створенням Європейського реєстру агенцій гарантії якості; стратегії посилення глобалізації Болонського процесу; зобов'язанням

надавати план дій країни з урахуванням моніторингу соціальних питань.

У процесі дослідження ми виокремили основні задачі модернізації вищої освіти у межах Болонського процесу:

- 1) збільшення конкурентоздатності і привабливості європейської вищої освіти;
- 2) сприяння мобільності студентів;
- 3) полегшення працевлаштування випускників на ринку праці.

Оскільки підготовка фахівців у межах Європейського Союзу є важливою складовою цього процесу, він є предметом ретельного вивчення фахівців з вищої освіти у ряді держав пострадянського простору, у тому числі у Російській Федерації.

Росія приєдналася до Болонського процесу у вересні 2003 року. Але, як зазначає В. С. Сенашенко, підготовка до її участі у цьому процесі почалася набагато раніше. У процесі дослідження ми виявили, що в 2002 і 2003 роках у Санкт-Петербурзі на базі Санкт-Петербурзького державного університету пройшли міжнародні семінари «Інтеграція російської вищої школи у загальноєвропейську систему вищої освіти: проблеми і перспективи»; у цей же період на базі Російського університету дружби народів відбулися дві Всеросійські наради на тему: «Проблеми введення залікових одиниць у вищій професійній освіті». У 2003 році у Санкт-Петербурзі відбулася нарада робочої групи з вивчення аспектів Болонського процесу. У результаті був розроблений План заходів з включення російської системи вищої професійної освіти у Болонський процес на 2002-2010 роки, основними розділами якої стали (Сенашенко В. С., 2004):

- прийняття системи, заснованої на двох основних циклах: бакалаврат/магістратура;
- впровадження залікових одиниць по типу ECTS;
- розвиток міжвузівського співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і проведення наукових досліджень;

забезпечення якості освіти і розробка зіставних критеріїв.

Але, як зазначає В. С. Сенашенко, Російська Федерація ставить перед собою завдання модернізувати вищу професійну освіту таким чином, щоб участь у Болонському процесі сприяла не лише збереженню та активному розвитку російської освітньої системи як найважливішої складової національного народногосподарського комплексу, а й елемента світової (не лише Європейської) системи освіти (Сенашенко В. С., 2004).

Проведений нами аналіз основних положень Болонської Декларації, показав, що створення «Європи знань» передбачає, насамперед, єдиний Додаток до диплому, що, безумовно, полегшить європейським громадянам працевлаштуватися у різних країнах Європейського Союзу. У цьому зв'язку необхідним стало прийняття дворівневої системи підготовки: бакалаврату та магістратури, а також введення кредитної системи за аналогією з Європейською системою перекладу кредитів. Створення «Європи знань» — це сприяння мобільності студентів та викладачів; Європейській кооперації з питань якості з точки зору розвитку порівняних критеріїв та методологій; сприяння розробці єдиних параметрів навчальних планів.

Разом з тим, при вирішенні практичних питань залучення Росії до загальноєвропейського простору і переведення вищої освіти на стандарти Болонського процесу необхідно, на думку К. Пурсайнена і С. А. Медведева, враховувати, що, оскільки Болонський процес стосується ринку освітніх послуг, відповідно для нього важлива не академічна сторона справи — дипломи, а визнання кваліфікації випускників, яке визначає їх стартові позиції на ринку праці (Пурсайнен К., 2005, с. 60).

У процесі дослідження ми виявили, що Національна система кваліфікацій Російської Федерації визначає, яка форма навчання формує ту чи іншу частину системи кваліфікацій і те, як вони

стандартизуються, визнаються та оцінюються. Використання Національної системи кваліфікацій дозволяє координувати попит та пропозицію вмінь, допомагає безпосередньо самим громадянам формувати свою кар'єру, а також сприяє зниженню вартості освітніх послуг за рахунок переносу компетенцій, які були набуті в одному контексті, в інший. Отже, за рахунок гнучкості Національної системи кваліфікацій, визнанню неформальної освіти, розширенню набору самих кваліфікацій молоді фахівці будуть більш мобільні на всесвітньому ринку праці.

Поряд з цим нам було цікаво виявити думки науковців щодо врахування національних особливостей при проведенні реформ у професійній освіті.

Проведене нами дослідження дозволило констатувати, що Європейська рамка кваліфікацій виступає матрицею, таблицею порівняння, адаптації та уніфікації національних систем кваліфікації до європейського узагальненого вигляду, яка включає 8 описуваних рівнів освіти, що покривають весь діапазон як академічних, так і професійних кваліфікацій (вимоги до знань, навичок та компетенцій від рівня найпростіших професій (1 — низько кваліфікована праця) до науково-аналітичної діяльності (8 — доктор філософії). Нами виявлено, що дескриптори Європейської рамки кваліфікацій зорієнтовано на детальну підготовленість у національних рамках кваліфікацій саме академічних, а не професійних кваліфікацій. Тому адаптація професійних стандартів країн Європи, розробка Єдиних дескрипторів професій первинного простору для Європейського союзу у контексті їх відповідності європейським освітнім стандартам є питанням суперечливим, проблемним, невизначеним та таким, що вимагатиме концентрації значних зусиль, ресурсів, взаємопорозуміння з боку урядів, роботодавців та ринків праці країн Європи.

З метою подолання зазначених проблем, у рамках Європейського союзу

створена спеціальна система для допомоги у визнанні та розумінні кваліфікацій населенням Європи – EUROPASS. У березні 2008 року було прийнято Європейський реєстр агенцій із забезпечення якості вищої освіти. Також було інтегровано підхід до укрупнення систем кваліфікацій, виходячи із мобільності та глобалізації ринків праці (Олейнікова О. Н., 2004).

Разом з тим, вивчення джерельної бази показало, що більшість розвинених країн оперують лише десятками напрямів (спеціальностей), деталізуючи спеціальну підготовку у спеціалізаціях.

Подальше дослідження, дозволило констатувати, що 19 березня 2003 року на Берлінській конференції, офіційно приєднавшись до країн-учасниць Болонського процесу, Російська Федерація зобов'язалася до 2010 року виконати більшість основних умов із ним пов'язаних. У межах роботи, яка проводиться відповідно Болонського процесу, з ініціативи Міністерства освіти і науки Російської Федерації і Російського союзу промисловців і підприємців за активної підтримки Уряду і Президента Російської Федерації розпочато роботу з формування Національного фреймворка кваліфікацій як абстрактної структури.

За виконанням умов Болонського процесу у Росії спостерігають Група зі здійснення Болонських принципів у Російській Федерації, Національна група Болонських промоутерів і Національна акредитаційна агенція у сфері освіти (Владимиров А. І., 2009, с. 9).

У процесі аналізу наукових праць ми виявили, що 15 лютого 2005 року сформульовано наказ № 40 Міністерства освіти РФ «Про реалізацію положень Болонської декларації у системі вищої освіти Російської Федерації». 25 квітня 2006 року – наказ № 126 Міністерства освіти РФ «Про головні вищі навчальні заклади і організації Російської Федерації з реалізації основних цілей розвитку системи простору вищої освіти згідно із Болонською декларацією...». Ці два

накази визначали магістральні напрямки і пріоритетні завдання із означеного питання. Проте, навіть такі важливі законодавчі рішення не сприяли швидкому досягненню потрібного практичного результату. Керівництво російських вищих навчальних закладів, з недовірою поставившись до європейських новацій, не поспішало впроваджувати їх у себе, повсякчас акцентуючи увагу на недоліках Болонського процесу та проблемах його реалізації. Зокрема, увага зверталася на серйозні розбіжності між європейськими кредитними годинами та російськими академічними, усунути які здавалося можливим, лише докорінно змінивши всю існуючу у Російській Федерації методичку освіти й викладання. Тривалі дискусії викликала і можливість випуску кваліфікованого фахівця за три роки навчання (у системі «бакалавр/магістр»).

Не зважаючи на це, 24 жовтня 2007 року Президентом Російської Федерації був підписаний закон про введення дворівневої системи вищої освіти по всій країні. Разом з тим, більшість російських вищих навчальних закладів і після його підписання готували студентів фактично за старими програмами, просто вилучивши частину предметів із бакалаврату і перенісши їх до магістратури. Остаточний перехід вищих навчальних закладів Російської Федерації на новий професійний стандарт «бакалавр/магістр» був прогнозований Головою комісії Громадської палати РФ Я. Кузьміновим не раніше 2012 року.

Ми виявили, що впродовж 2008 року Міністерство освіти Росії виділило значні кошти вищим навчальним закладам та іншим організаціям на виконання проєктів, пов'язаних із Болонським процесом. У різних вищих навчальних закладах країни були проведені конференції та семінари, присвячені актуальним питанням вищої освіти та болонським заходам.

Важливим досягненням стала розробка у 2007-2008 рр. Міносвіти Російської Федерації макету Федерального державного освітнього стандарту (ФГОС), який

являв собою сукупність вимог, обов'язкових при реалізації основних освітніх програм, що було визначено однією з пріоритетних умов Болонського процесу.

Разом з тим, як зазначають О. Н. Олейнікова і А. А. Муравйова, не зважаючи на всі об'єктивні складності, Болонський процес просувається, оскільки системи вищої освіти у Росії і країнах Європейського союзу порівнювані за рівнями і кваліфікаціями. У професійній освіті ситуація більш складна, оскільки діють різні, і тому важко порівнювані, системи. У російській системі професійної освіти існує два рівня: початкова і середня професійна освіта. У сектор професійної освіти також входить вища освіта і додаткова професійна освіта. У російській професійній освіті питання горизонтальної мобільності залишаються невирішеними. Це зумовлено, насамперед, розривом у системах кваліфікацій, що присвоюються, відсутністю можливості поступового «накопичення кваліфікацій», а тому відсутністю механізмів оцінки і сертифікації компетенцій, які лежать в основі кваліфікацій (Олейнікова О. Н., 2004, с. 1).

Відзначимо, що, згідно з міжнародними професійними стандартами, фахівець повинен мати певний набір різних технологічних базових і супутніх компетенцій, здібностей, потрібних для виконання конкретної роботи. Як зазначають В. А. Богословський, Є. В. Караваєва, Є. Н. Ковтун, згідно вимог Болонського процесу, було перенесено акценти зі змісту освіти на результати навчання. З документів про освіту, виданих у будь-якій країні-учасниці Болонського процесу, повинно бути зрозуміло, чого саме і в якій мірі навчився випускник, які професійні дії він здатен здійснювати і на які посади може бути прийнятий (Олейнікова О. Н., 2004, с. 11). У цьому зв'язку спостережної радою АСІ було розроблено так звану дорожню карту «Створення Національної системи компетенцій та кваліфікацій Російської Федерації», у якій були зазначені завдання,

правові аспекти та періоди прийняття рішень щодо зазначеної проблеми.

Констатуємо, що базові технологічні компетенції, у даному випадку, відображаються у державних освітніх стандартах та кваліфікаційних вимогах. Вони об'єднують знання та навички, потрібні для реалізації професійної діяльності та посадових обов'язків.

Як зазначає О. Лейбович, у зв'язку з Болонським процесом і після підписання угоди між Міністерством освіти і науки і Російським союзом промисловців і підприємців була виконана робота зі створення Національної рамки кваліфікацій уже з урахуванням європейського досвіду і за участю представників великих корпорацій. Методологічною базою Національної рамки кваліфікацій стала розроблена система дескрипторів, характеристик кваліфікаційних рівнів і поступальних освітніх траєкторій для кожного кваліфікаційного рівня. Виконана робота дозволила перейти до методологічного обґрунтування як системи професійних стандартів, так і системи освітніх стандартів професійної освіти четвертого покоління (Лейбович А.).

Національна структура кваліфікацій Російської Федерації, яка орієнтована на бізнес, вирішила проблему оцінки якості кваліфікації управлінського персоналу російських компаній через створення атестаційної системи і ротатійних рівнів професійних кваліфікацій. Починаючи з 2008 року, менеджери російських компаній добровільно і успішно складають кваліфікаційні іспити у системі «EU-NQF-R» на здобуття кваліфікаційних ступенів і отримання Сертифікатів відповідності за чотирнадцятьма спеціалізаціями бізнесу. Вагомим є те, що Російська модель Національної структури кваліфікацій «EU-NQF-R» створена експертною радою, до якої увійшли лідери професійних галузевих сегментів, представники банківського сектору, промисловості, системи освіти, організації державного управління.

Була ретельно опрацьована система основних вимог до знань і практичних умінь, що бажані у професійній діяльності менеджерів російських і зарубіжних компаній, створена єдина система вимог до практичних навичок і теоретичних знань працівників. Європейський економічний комітет, як куратор програми, затвердив також практичну методику (офіційну програму) розрахунку рейтингу інвестиційної привабливості компаній і підприємств, засновану на оцінці якості кваліфікації управлінського персоналу.

Ми вважаємо, що бізнес-орієнтована модель Національної структури кваліфікацій у Російській Федерації є важливим кроком на шляху інтеграції міжнародних кваліфікаційних стандартів у російську систему підготовки управлінських кадрів. Для нас було важливим виявлення учасників проведення реформ, пов'язаних із впровадженням Болонського процесу у Російській Федерації. Проведене дослідження довело доцільність співпраці усіх зацікавлених сторін: держави, галузі бізнесу та суспільства. Ми виявили, що суттєві позиції у цій співпраці займає держава. Векторні спрямування взаємодії бізнесу та професійної освіти на федеральному рівні визначають державні документи та закони Міністерства освіти Російської Федерації. На регіональному рівні – регіональні програми розвитку професійної освіти. У цьому аспекті Концепція довготривалого соціально-економічного розвитку російської Федерації на період до 2020 року, затверджена Розпорядженням Уряду Російської Федерації від 17 листопада 2008 року № 1662-р, констатує, що розвиток системи професійної освіти передбачає розширення участі працедавців на всіх етапах процесу освіти.

Проведене дослідження дозволило прийти до висновку, що у сучасній Росії намагаються здійснити основне внутрішнє завдання – об'єднати освітній простір всередині країни. Цьому сприяє досвід країн-учасниць Болонського процесу.

Завдяки реформам, які здійснено у країнах-учасниках Болонського процесу, в Європейському просторі вищої освіти досягнуто більшої сумісності і порівнянності кваліфікацій (ступенів) на національному і міжнародному рівнях. Викликом для вищих навчальних закладів є розробка профілів і змісту кваліфікацій з використанням основних інструментів, які стали загальноприйнятими у Європейському просторі вищої освіти – Європейської кредитно-трансферної системи, Додатку до диплома європейського зразка, Національної рамки кваліфікацій.

Таким чином, однією з умов ефективності розробки та впровадження Національної системи кваліфікацій у Російській Федерації є активне впровадження Болонського процесу. Удосконалення структури і якості вищої професійної освіти Росії тісно пов'язане з її інтеграцією в єдиний Європейський освітній простір. Модернізація професійної освіти у Російській Федерації є комплексним оновленням усіх ланок освітньої діяльності відповідно до вимог Болонського процесу при збереженні і примноженні кращих національних традицій професійної освіти.

Перспективним напрямом дослідження є уточнення складових Національної системи кваліфікацій Російської Федерації, вплив роботодавців на розробку професійних стандартів освіти.

Література

1. Болонский процесс и его значение для России. Интеграция высшего образования в Европе; [под ред. К. Пурсайнена и С. А. Медведева]. – М.: РЕЦЭП, 2005. – 199 с.
2. Владимиров А. И. Болонский процесс и его влияние на отечественную систему высшего образования / Владимиров А. И. – М.: РГУ нефти и газа имени И.М. Губкина, 2009. – 23 с.
3. Гретченко А. И. Болонский процесс: интеграция России в европейское и мировое образовательное пространство /

А. И. Гретченко, А. А. Гретченко. — М.: КНОРУС, 2009. — 432 с.

4. Лейбович А. Методология и политика разработки и применения национальной системы квалификаций [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nark-rspp.ru/?cat=16>. — Назва з екрану.

5. Олейникова О. Н. Системы квалификаций в странах европейского союза / Олейникова О. Н., Муравьёва А. А. — М.: Национальная обсерватория профессионального образования Российской Федерации, 2004. — 48 с.

6. Сенашенко В. С. Участие России в Болонском процессе / В. С. Сенашенко // Газета «Советский физик» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://file://rus/about/souphys/ISS4ES-2004>. — Название с экрана.

7. Фурсенко А. А. Выступление на «правительственном часе» в Госдуме (2 июня 2010 г.) / А. А. Фурсенко // Вестник высшей школы «Alma mater». — 2010. — № 5. — С. 6–8.

Е. И. Беспарточная
ВЛИЯНИЕ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА
НА ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ
СИСТЕМЫ КВАЛИФИКАЦИЙ В РОССИЙС-
КОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В статье рассматривается влияние Болонского процесса на формирование и эффективное внедрение Национальной системы квалификаций в Российской Федерации, обобщены этапы модернизации российского высшего образования в соответствии с требованиями Болонского процесса. Проанализировано содержание Болонской декларации, её влияние на модернизацию высшего образования Российской Федерации. Исследовано влияние Европейской рамки квалификаций на разработку и внедрение Национальной рамки квалификаций Российской Федерации. Исследованы реформы в законодательной базе Российской Федерации с целью ускорения модернизации высшего образования согласно требований Болонского процесса.

Ключевые слова: Болонская декларация, Болонский процесс, модернизация высшего образования, Национальная система квалификаций.

О. Bespartochnaya

INFLUENCE OF THE BOLOGNA PROCESS ON THE FORMING OF THE NATIONAL SYSTEM OF QUALIFICATION IN RUSSIAN FEDERATION

The article headlines influence of the Bologna process on formation and effective implementation of the National system of Qualification in Russian Federation, summarises stages in modernization of Russian high education in accordance with requirements of Bologna process.

It analyses the contents of the Bologna declaration, its influence on modernization of high education in Russian Federation. The article investigates influence of European framework of qualification on development and influence to the national framework of qualification in Russian Federation. Reforms in legislative base of Russian Federation were investigated with the aim to speed up modernization of high education in accordance with requirements of the Bologna process.

Key words: Bologna declaration, Bologna process, reforms, modernization of high education, National system of qualification

Рецензенти:

Поясок Т. Б. — д.пед.н., проф.,
Сошенко С. М. — к.пед.н., доц.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2013